

Mediální výchova v rodině: postoje a přístupy českých rodičů¹

Lucie Šťastná, Radim Wolák, Klára Cigánková

Abstrakt

Předložený příspěvek se zaměřuje na téma mediální výchovy v rodinném prostředí v České republice. V teoretické části je shrnuto, jak je problematika zkoumaná v zahraniční a české odborné literatuře. Téma je zároveň zasazeno do širšího kontextu. Ve druhé části příspěvku autoři sumarizují získané poznatky ze dvou kvalitativních studií, které byly založené na hloubkových rozhovorech s rodiči dětí ve věku od 12 do 15 let. Cílem této analýzy bylo přispět k poznání: a) jakým způsobem nahlízejí rodiče na vztah svých dětí a médií, b) jak se vyrovnávají s rolí „mediálního vychovatele“.

Klíčová slova: rodina, výchovné strategie, mediální gramotnost, mediální výchova v rodině

Media Education in Family: The Attitudes and Approaches of Czech Parents

Abstract

The article focuses on the topic of media education in family environment in the Czech Republic. The theoretical section of the text sums up how this topic was processed in foreign and Czech studies. It includes also the broader context of the topic. The practical

---

¹ Text vznikl v rámci projektů SVV 265 501 a GAUK 1152313 (Fakulta sociálních věd UK).

part of the article summarizes results of two qualitative analysis of in-depth interviews with parents who have children between the ages of 12 and 15. The analysis aims to contribute to the knowledge of a) how parents perceive the relationship between their children and the media and b) how they cope with the role of "media educator".

Key words: family, educational strategies, media literacy, family media education, parental mediation

Úvod

Od roku 2006 je mediální výchova v podobě průřezového tématu součástí českého kurikula pro základní školy a gymnázia, a ačkoli se její „zavádění“ pojí s některými obtížemi (profesní příprava pedagogů, didaktika oboru atd. – podrobněji viz Wolák, 2010), pozornost se pomalu obrací i k dalším souvisejícím tématům. Je to např. potřebnost mediální výchovy v předškolním vzdělávání, mediální výchova dětí v rodinném prostředí (Sloboda, 2010; Šedová, 2006), nebo mediální vzdělávání dospělých (Kaválková, 2011). Autoři předkládaného textu se věnují jednomu z těchto témat: mediální výchově v české rodině. V první části textu naznačují, jak je na téma mediální výchovy v rodině nahlíženo v české a zahraniční literatuře a uvádí nezbytný teoretický kontext. V druhé části textu prezentují výsledky dvou kvalitativních studií zjišťujících, jakým způsobem rodiče dětí od 12 do 15 let vnímají vztahy mezi svými dětmi a médii a jak se staví k osobní roli v přípravě svých dětí na život s médii. Autoři chtějí tímto příspěvkem upozornit na důležitost daného tématu v našem prostředí a rozvíjet poznání v této oblasti.

1 Teoretické ukotvení tématu mediální výchovy v rodině

V průběhu 20. století se postupně ustavila představa, že je důležité člověka žijícího v moderní společnosti vybavit „mediálním minimem“, které by mu orientaci v mediální nabídce usnadnilo a umožnilo by mu ji tak efektivně využívat. V různých zemích se mediální výchova prosazovala s různou intenzitou, v českém prostředí se o ní začalo diskutovat v 90. letech. Svou současnou podobu získala v českém vzdělávacím systému až s provedením kurikulární reformy (Jirák, Šťastná, 2012). Mediální gramotnost jako svébytná kompetence nabývá pozice stále významnějšího prostředku zvyšování kvality soukromého i veřejného života i nezbytného předpokladu pro plnohodnotné zapojení do dění ve společnosti. Jak ale konstatoval Hans Martens (2010), pojem mediální

gramotnosti (*media literacy*) i pojem mediálního vzdělávání² (*media education, media literacy education*) jsou vědci různě vykládány. Existuje také mnoho různých perspektiv, jak k těmto pojmům lze přistupovat. Právě Martens věnoval pozornost rešerši používání těchto pojmů různými odborníky po celém světě, nevytvořil ale jednotnou terminologii, spíše shrnuje stávající nepřehlednou situaci. Například v Německu se ujal širší koncept mediální pedagogiky (*Medienpädagogik*)³, pod který se zahrnuje nauka o médiích (*Medienkunde*), výchova k (příprava na) využívání médií (*Medienerziehung*), didaktika médií (*Mediendidaktik*) a výzkum médií (*Medienforschung*) (Niklesová, 2007, s. 20).

V českém prostředí se pro tuto interdisciplinární oblast ujalo spíše označení mediální výchova, které se objevuje jak oficiálních dokumentech Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, tak ve většině odborných publikací (např. Jiráček, Köpplová, 2009).⁴ Mediální výchova se chápe jako systematické předávání poznatků o médiích, a to buď školní, nebo mimoškolní formou. Mediální gramotnosti lze dosáhnout různými způsoby, mediální výchova je jedním z nich (Jiráček, Köpplová, 2009). Pojem mediální gramotnost vymezuje Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: „*Mediální gramotnost představuje soubor poznatků a dovedností, které člověku umožňují nakládat s mediální produkcí, jež se mu nabízí, účelně a poučeně, dovoluje mu média využívat ku svému prospěchu a dává mu nástroje, aby dokázal ty oblasti mediální produkce, které se jím snaží skrytě manipulovat, odhalit*“ (VÚP, 2007, 77). Mediální výchova jako tzv. průřezové téma zahrnuje složku vědomostní a dovednostní. Autoři tohoto textu vycházejí ve svém zkoumání mediální výchovy v rodinném prostředí z tohoto pojetí.

1.1 Aktuální otázky mediální výchovy v rodině

V zahraničních výzkumech je téma mediální výchovy v rodině poměrně frekventované.⁵ V České republice byl dosud odborný zájem zaměřen především na problematiku mediálního vzdělávání v systému formálního vzdělávání dětí a mládeže, příklon k oblasti mediální výchovy v rodinném prostředí je patrný teprve v posledních letech.⁶ Tématu socializace v rodinném prostředí se zřetelem k mediální problematice se odborně věnuje Zdeněk Sloboda (2010) a Klára Šedřová (2006). Oba považují roli rodiny v mediálně výchovném procesu za důležitou vzhledem k tomu, že dítě přichází do styku s médii ještě před začátkem povinné školní docházky a upozorňují na problematiku mediální

² V češtině se používání pojmů ještě komplikuje překladem anglického „*media education*“, které může označovat *mediální vzdělávání*, *mediální výchovu*, nebo oba tyto české výrazy.

³ I v tomto případě se objevují problémy s překladem pojmu. Podle Niklesové (2007) se jako vhodnější český ekvivalent jeví k pojmu *Medienpädagogik* pedagogika médií, nikoliv mediální pedagogika.

⁴ Mediální výchova se objevuje i v Pedagogickém slovníku (Průcha, Walterová, Mareš, 2009), zatímco o pedagogice médií nebo mediální pedagogice se jeho autoři nezmiňují.

⁵ Systematická pozornost je problematice věnována například v kontinuálním výzkumu, který realizuje britský Ofcom a v rámci výzkumného projektu EU Kids Online (např. Livingstone a kol., 2011).

⁶ Pozornost byla věnována i zkoumání vztahů školy a rodiny v oblasti mediálního vzdělávání (Wolák, 2013).

výchovy předškolních dětí v rodině. V souvislosti s tím ale vyvstává hned několik dalších otázek: Od jakého věku je vhodné u dětí s mediální výchovou začít? Měla by být klíčovou institucí v tomto vzdělávacím procesu rodina, škola, nebo by se měly obě instituce doplňovat? Jsou na to rodiče vybaveni dostatečnými znalostmi v oblasti médií? V zahraničí jsou rodičům k dispozici popularizační i odborné publikace, které si kladou za cíl jim mediální výchovu v rodině usnadnit (Ribble, 2009; Edgington, 2011; DeGaetano, 2004 a další). V českém prostředí je zatím podobných zdrojů nedostatek. Jedním z mála takových zdrojů je publikace Eckertové a Dočekala (2013), ta se ale zaměřuje primárně na oblast nových médií.

Téma mediální výchovy v rodině se v zahraničních publikacích objevuje pod spojením *parental mediation*. Podle Pavla Izraele (2009) se může jednat o vědomou i nevědomou činnost ze strany rodiče, při níž jako třetí osoba zprostředkovává dětem kontakt s médii. Autoři tohoto textu chápou mediální výchovu v rodině v kontextu celkového výchovného působení rodiče na jeho dítě. Ztotožňují se tedy s názorem Izraele (2009) i Šedové (2006). Zároveň se ale podobně jako Šedová vyhýbají označení *parental mediation*, které v českém jazyce nemá vhodný ekvivalent. Kloní se tedy spíše k používání opisného označení *mediální výchova v rodině*.

1.2 Výchovné strategie rodičů a jejich přístupy k mediální výchově dětí

V odborné literatuře jsou popsány tři hlavní přístupy, které rodiče uplatňují při výchově svých dětí k životu s médii, a to *přístup aktivní*, *přístup restriktivní* a *společné užívání*. Ačkoli byly tyto výchovné styly definovány zejména v souvislosti se sledováním televize, dají se přenést s menšími obměnami i na užívání dalších mediálních obsahů. Rodiče čelí nárůstu mediálního vybavení v domácnostech, vzrůstající komplexitě komunikačních technologií a internetizaci mediálních produktů. Nedostatek zkušeností s využíváním nových technologií a neznalost nových komunikačních prostředí (např. síťových médií) pak u mnohých rodičů způsobuje váhavost a nejistotu, která jim mnohdy brání s dětmi o médiích efektivně komunikovat, natož je vést k uvědomělému životu s médii (Livingstone, 2002, 2007; Livingstone, Helsper, 2008). V rychle se měnícím prostředí se problematika mediální výchovy v rodině soustředí zejména na oblast internetu a internetových médií. Rizika spojená s internetem jsou zároveň vnímána jako větší než ta, která jsou připisována sledování televize. Patří mezi ně možnost snadného přístupu k násilným a pornografickým obsahům, nebezpečí narušení soukromí či kontakt s cizí osobou (Livingstone, Helsper, 2008).

Aktivní přístup k mediální výchově v rodinném prostředí spočívá v tom, že rodiče s dětmi o mediálních obsazích diskutují a vysvětlují významy mediálních sdělení (Austin, 1993; Valkenburg a kol., 1999; Livingstone, Helsper, 2008). Komunikace by měla umožňovat dětem sdělit své zkušenosti a názory na média (Izrael, 2009). Přístup může

nabývat pozitivního a negativního charakteru. V prvním případě jsou mediální obsahy rodiči nekriticky přijímány a posilovány. Podle Austinové může toto pojetí zvyšovat persvazivní funkci mediálních sdělení. Užitečné může být v tom, že rodiče mohou děti upozornit na některé pozitivní aspekty či vzory v mediálních obsazích. Aktivní přístup negativního charakteru naproti tomu uplatňují rodiče, kteří mají pocit, že musí své děti chránit před škodlivými vlivy médií. Vyžaduje více úsilí, protože diskuse se častěji zaměřují na konkrétní témata, jakými jsou například reklamní techniky nebo zobrazování násilí (Fujioka, Austin, 2002). Tento přístup umožňuje rodičům ovlivňovat interpretaci mediálních obsahů svými dětmi (Austin, 1993). Ačkoli se jeví jako neefektivnější typ přístupu (Austin, 1993; Nathanson, 1999), v praxi se objevuje velmi zřídka (Austin, 1993), vyžaduje totiž jistou míru erudice ze strany rodičů, kteří musí být nejen ochotni, ale též schopni s dětmi o užívaných obsazích diskutovat.

Restriktivní přístup k mediální výchově je založen na tvorbě pravidel, kterými rodiče regulují užívání médií. Jedná se o omezování sledovaného času nebo obsahu bez zásadních diskusí stran vnímání daného obsahu (Singer a kol., 1988; Valkenburg a kol., 1999; Eastin a kol., 2006; Livingstone, Helsper, 2008). Spočívá ve výběru konzumovaných produktů (rodiče rozhodují o ne/vhodnosti mediálních obsahů). Regulaci je vhodné doplňovat prvky aktivní mediální výchovy (Izrael, 2009). Restriktivní přístup bývá rodiči užíván častěji než přístup aktivní i proto, že je pro ně méně náročný (Austin, 1993; Nathanson a kol., 2002). Jeho použití v případě mladších dětí je také efektivní (Singer a kol., 1988), neboť tato skupina přijímá pravidla nastavená rodiči vesměs pozitivně. Starší děti naopak k přímému rozhodování rodičů cítí odpor a reagují mnohem příznivěji, když jsou zapojeny do procesu rozhodování jako rovnocenní partneři (Krcmar, 1996).⁷

*Společné užívání médií*⁸ se ukazuje jako nejčastěji používaná rodičovská strategie. Rodiče vnímají společné užívání jako zábavu a způsob společného trávení času (Valkenburg a kol., 1999). Zejména mladší děti společné sledování vítají, protože mohou být společně s rodiči (Van den Bulck, Van den Bergh, 2000). Rodiče mohou nevědomky posilovat míru důležitosti, kterou děti médiím a jimi distribuovaným obsahům přikládají (Nathanson, 1999; 2001). Na druhou stranu při společném sledování mohou rodiče okamžitě aktivně regulovat a komentovat společně konzumované obsahy (Barr a kol., 2008; Nathanson, 1999).⁹

⁷ Regulace se používá i ve vztahu k internetu. Jednou z možností jsou *restrikce interaktivity*, při kterých rodiče dětem omezují některé aktivity na internetu, jako je hraní her, vyhledávání informací nebo chatování. Dále rodiče uplatňují *technické restrikce*, které jsou pro internet specifické – užívání softwarů, které mohou zaznamenávat, jaké webové stránky dítě navštívilo, nebo naopak mohou určité webové stránky blokovat (Eastin, 2006; Livingstone, Helsper, 2008).

⁸ Zmíněné tři typy rodičovských přístupů k mediální výchově dětí je nutné částečně redefinovat v kontextu měnícího se mediálního prostředí. V případě *společného sledování* (televize) se zdá výstižnější používat termín *společné užívání* (všech typů médií).

⁹ Společné užívání médií bývá někdy používáno ve stejném smyslu jako aktivní přístup k mediální výchově, autoři tohoto textu nahlízejí na oba přístupy odděleně. Rozdíl mezi nimi vidí zejména v tom, že společné užívání médií nemusí nutně obsahovat prvek aktivity ze strany rodiče (diskuse o užívaných obsazích).

Specifickým typem rodičovského přístupu, který je charakteristický pouze pro prostředí internetu, je *monitoring*. Jedná se o zjevnou nebo skrytou zpětnou kontrolu aktivit dětí na internetu a následnou diskusi o využívaných či sledovaných obsazích. Pro rodiče může jít o možnost nenásilným způsobem kontrolovat aktivity dítěte, pro děti to ale může znamenat narušení soukromí a nedostatek důvěry do nich vkládané (Livingstone, Helsper, 2008). Monitoring bývá rodiči nejčastěji využíván až po konfrontaci s negativní zkušeností (Dureager, Livingstone, 2012).

2 Mediální výchova v české rodině – poznatky z kvalitativních výzkumů

Tato část textu prezentuje některé tendence plynoucí z kvalitativních výzkumů zaměřených na problematiku mediální výchovy v českých rodinách. Výzkumy byly realizovány autory textu v letech 2012 a 2013, oba byly provedeny metodou hloubkových polostrukturovaných rozhovorů. Zaměřovaly se na rodiče dětí 2. stupně základních škol (celkem bylo tímto způsobem osloveno 36 rodičů dětí ve věku 12–15 let)¹⁰. Oba výzkumy byly podobně teoreticky ukotvené a vycházely z podobných okruhů otázek. V obou případech byl vytvořen scénář rozhovoru, podle kterého výzkumník postupoval. První oblastí byly názory rodičů na vztah dětí a médií obecně, na jejich užívání v rodině, druhá část byla zaměřena na mediálně-výchovné strategie rodičů a třetí část zjišťovala potřeby a náměty ze strany rodičů (např. týkající se dalšího vzdělávání v mediální oblasti). Rozhovory trvaly od 30 do 90 minut a byly prováděny v místě, které si zvolili sami respondenti – zpravidla u nich doma, nebo ve vybrané kavárně či restauraci. Při výběru respondentů byl kladen důraz na rozmanitost vzorku, zastoupeni byli rodiče různých kategorií: žijící ve městě i na vesnici; žijící v manželství, rozvedení, svobodní; pracující, nezaměstnaní, na rodičovské dovolené, studující; věřící, nevěřící; různé úrovně vzdělání, různých profesí, s různým počtem dětí atd.). Pro výběr respondentů byla využita metoda sněhové koule. Jako první byli osloveni respondenti z blízkého okolí výzkumníků, kteří splňovali odlišné sociodemografické charakteristiky. Na jejich doporučení pak byli oslovováni další rodiče. Výpovědi respondentů byly nahrávány na diktafon a následně přepsány.

Získaná data z prvních dvou oblastí je možné vztáhnout k již provedeným výzkumům u nás i v zahraničí a těm se také autoři v tomto textu primárně věnují. Třetí okruh otázek sloužil hlavně jako zdroj a inspirace pro definici obsahu a formy případných podpůrných materiálů, které by rodičům pomáhaly rozvíjet mediální gramotnost svých

¹⁰ Výzkum s názvem „Rodiče, děti a média“ (GAUK 1152313) se zaměřoval na rodiče dětí ve věku od 2 do 18 let. Do tohoto textu byla použita pouze část dat (16 rozhovorů s rodiči dětí ve věku od 12 do 15 let). Druhá část dat (20 rozhovorů) byla čerpána z výzkumu provedeného v rámci diplomové práce Kláry Cigánkové s názvem „Mediální výchova v rodině“ (podpořeného projektem SVV 265 501).

dětí.¹¹ Autoři se v tomto textu nepokoušejí o tvorbu nové teorie, která by vysvětlovala rozdílné přístupy rodičů k otázce mediální výchovy, a nesnaží se ani o zevšeobecňování zjištění, která z obou výzkumů vyplynula. Předložený text se snaží podat obraz o tom, jak rozmanité postoje a strategie se mohou u českých rodičů při výchově dětí v souvislosti s médií objevovat a v jakých intencích může být tato oblast vnímána.

2.1 Vztah děti a média pohledem rodičů

Dokud k tomu nejsou vnějšími okolnostmi donuceni, nevnímají rodiče vztah svých dětí k médiím jako oblast, jíž je nutné věnovat samostatnou pozornost (či si neuvědomují, že by děti k uvědomělému užívání médií systematicky vedli). Pokud tomu tak je, zmiňují primárně internet. Televizi často vnímají jako nutné (ale též neškodné) zlo, které nepřináší mnoho pozitivního. Rodiny, které ji nemají, ji nahrazují počítačem. Pokud děti netráví sledováním televize nadměrné množství času, rodiče jejich chování nijak zásadně neregulují. Regulace televize se objevuje pouze v podobě „večerky“ nebo v zákazu sledování nevhodných pořadů.

Ve vztahu k internetu a počítačovým hrám jsou názory rodičů pestřejší. Mezi rodiči zmíněné pozitivní stránky internetu patřily možnosti získávání informací a jeho využívání pro práci do školy. Rodiče své děti motivují k efektivnímu využívání internetu, i když o tom, co to znamená, mají mnohdy jen chabé představy. Zároveň ale titíž rodiče nelibě nesou, že v prostředí internetu děti tráví tolik času, který by mohly strávit smysluplněji (např. pobytem venku nebo čtením). Velká část rodičů také nemá pochopení pro Facebook a online chatování, někteří je dokonce považují za nesmyslné a zbytečné. Ve vzorku se ale objevili i rodiče, kteří profily na Facebooku s dětmi zakládali. Kladli si ale jako podmínku to, že zůstanou v okruhu nejbližších přátel, kteří mohou aktivity dítěte sledovat. Hraní počítačových her je vnímáno bipolárně, více jsou mu nakloněni rodiče, kteří je sami nebo s dětmi někdy hráli či hrají. Přítomnost počítače a internetu v domácnosti ale všichni rodiče považují za nutnost. Mezi důvody tohoto postoje zmiňovali rodiče například obavu, že v opačném případě by jejich dětem hrozilo sociální vyloučení ze skupiny vrstevníků, nebo by byly v počítačových dovednostech pozadu za svými spolužáky. Jiní si uvědomovali, že přístup k internetu dnes mají děti na mnoha místech (mimo jiné i ve škole), čili zabrahování dětem ho používat by stejně nebylo efektivní.

Za největší rizika v online prostředí považují rodiče poskytování osobních údajů, riziko navázání kontaktu s potenciálně nebezpečnou osobou a riziko nevhodných sexuálních obsahů. Tyto představy hrají důležitou roli při formování rodičovských postojů: rodiče se na regulaci těchto dvou oblastí také nejvíce zaměřují. Vliv na styl mediální výchovy v rodinném prostředí mají také uživatelské schopnosti rodičů i dětí. Podle ro-

¹¹ Zjištění plynoucí z tohoto okruhu otázek bude využito v rámci projektu „Rodiče, děti a média“, jehož dílčím cílem je nejen zvyšovat mediální gramotnost rodičů, ale i tvorba podpůrného materiálu, který by pomohl českým rodičům v rozvoji mediální gramotnosti jejich dětí.

dičů může nerovnováha v uživatelských schopnostech jejich snahy komplikovat, ne-li znemožňovat. Je navíc zřejmé, že rodiče, kteří neumějí dobře používat počítač, popř. jiná „nová média“, nemají ani představu, jaká rizika přináší. Důležitou roli „spouštěče“ zájmu rodičů o danou oblast hraje setkání s negativní zkušeností v prostředí internetu ze strany dítěte (nejčastější jsou problémy v oblasti online komunikace a závislost na počítačových hrách), po které většinou následuje uplatňování monitoringu a zavedení vyšší míry aktivního přístupu k mediální výchově dítěte.

2.2 Mediálně-výchovné strategie rodičů

Z aktivit spadajících do oblasti *aktivního přístupu* k mediální výchově se ve sledovaných rodinách nejčastěji objevují diskuse o mediálních obsazích (zpravodajství a reklama), nebývají ale systematické a často ani záměrné. Jinak je tomu v souvislosti s internetem.¹² Diskuse s dětmi o jeho obsazích patří mezi nejrozšířenější způsoby záměrného výchovného působení rodičů na děti. Debaty se týkají hlavně ochrany osobních údajů a navazování kontaktů. V menší míře se vztahují ke kritickému náhledu na internetové obsahy nebo k varování před nebezpečnými stránkami s rizikem stažení virů. U počítačových her zase někteří rodiče upozorňují na rozdíl mezi skutečnou realitou a realitou her. Z vyjádření rodičů vyplývá, že v těchto případech není z jejich pohledu nutné znát odpovědi či problematice rozumět, jde o diskusi nad tématem, která nebývá předem připravena a vzniká spontánně. Jen výjimečně se objevuje aktivní přístup založený na společné práci s počítačem a promyšleně vzorovém a iniciačním chování ze strany rodiče.

Restriktivní přístup obsahuje promyšlenější a dlouhodobější regulační akty rodičů, které se týkají především restrikcí časových, obsahových a technických. O první dva zmíněné typy se rodiče pokoušejí nejčastěji, ale jen v ojedinělých případech se jim daří mít situaci pod kontrolou. Problémem je pracovní vytíženost, která jim neumožňuje být s dětmi po většinu jejich volného času, nebo nedůslednost rodičů. V ojedinělých případech se rodiče snaží uplatňovat technické restrikce či omezení komunikace na sociálních sítích. Úplný zákaz používání počítače a internetu jako forma trestu je uplatňován zřídka, jako hlavní důvod rodiče deklarují nutnost využívat počítač pro práci do školy. Restriktivní pravidla jsou v mnoha případech zaváděna až ve chvíli, kdy rodiče začnou vnímat určité chování dítěte ve vztahu k médii za problematické.

Společné sledování televize nepředstavuje častou systematizovanou strategii, dochází k němu většinou neplánovaně. *Společné užívání počítače* je ještě méně časté,

¹² Zatímco v mladším školním a předškolním věku děti počítač s internetem používají spíše k hraní her, s přibývajícím roky ho ale stále častěji využívají i pro studijní účely a komunikaci. Učí se rozlišovat mezi prací na počítači (kterou rodiče zpravidla podporují) a zábavou (kterou se snaží rodiče více či méně regulovat). Internet dětem v této věkové kategorii umožňuje neustálý kontakt s vrstevníky. Přitom právě v období puberty se zvyšuje vliv vrstevníků, potřeba s nimi komunikovat a sdílet své pocity (často na úkor komunikace s rodiči).

jedná se převážně o společné hraní počítačových her. Výskyt *monitoringu* byl v obou výzkumech zastoupen relativně četně (nebo jej alespoň rodiče deklarovali), což může vypovídat o tom, že rodiče vnímají rizika jako zásadní, zmiňují zejména kyberšikanu a navazování kontaktů on-line. Rodiče, kteří tento způsob kontroly nepoužívají vůbec či jen v kritických případech, uvádějí, že se jedná o soukromý prostor jejich dětí, kam by už neměli vstupovat. Pro ty rodiče, kteří se umí pohybovat v prostředí sociálních sítí, vyvstávají nové otázky, které musí řešit (vhodnost a limity „přátelství“ s dětmi na Facebooku, etika monitoringu atd.).

2.3 Přístup rodičů k roli „mediálního vychovatele“

Ačkoli rodiče připouštějí, že nesou zodpovědnost za mediální výchovu svých dětí a měli by je umět varovat před riziky, zároveň deklarují zodpovědnost školy a v menší míře též samotných médií. Důležitým ukazatelem byly také výpovědi rodičů o reakcích dětí na uplatňování rodičovských mediálně-výchovných strategií. Velká část rodičů si není jistá, nakolik jejich slova a zákazy berou děti v tomto věku vážně. Rodiče navíc mnohdy sami vnímají, že je děti nevnímají jako partnery, kteří by jim byli schopni v oblasti nových médií mnoho nabídnout, proto na výchovné snahy tohoto typu sami předem rezignují.

Závěr

Realizované výzkumy potvrzují, že problematika mediální výchovy v rodinném prostředí se v ČR pohybuje v podobném kontextovém rámci jako v jiných zemích a tendence vyplývající ze získaných dat jsou z velké části v souladu se zahraničními šetřeními. Z hlediska možné perspektivy zaměření mediálně-vzdělávacích aktivit do rodinného prostředí (za účelem podpory rodiny coby primární a rozhodující instituce stimulující rozvoj mediální gramotnosti dítěte) je důležité mít na zřeteli některá zásadní zjištění důležitá pro úspěšnost těchto snah. Oba výzkumy shodně upozornily na fakt, že rodiče vztah dětí a médií řeší spontánně a povětšinou (pokud nedochází k akutní situaci) jej nevnímají jako samostatnou výchovnou oblast, jíž je nutné věnovat specifickou pozornost (ta se zpravidla objevuje teprve ve chvíli, kdy je nutno řešit problém). Nastavování pravidel užívání médií a výchova ke kvalitnímu soužití s nimi je přirozenou součástí dalších výchovných procesů v rodině. Pozitivním jevem je deklarovaná ochota některých rodičů se v oblasti vzdělávat či využívat zdroje nabízející specializované materiály zaměřené na mediálně-výchovné aspekty rodinného prostředí (a tendence řešit situaci intuitivně). Proto by bylo zřejmě vhodné podobné nástroje koncipovat do širších tematických celků. V obou výzkumech byla potvrzena silná vazba mezi úrovní schopností rozumět médiím, technologiím, jejich využití a nástrahám, které se s nimi pojí, na stra-

ně rodičů a jejich schopnostmi předávat poznatky dětem. Očekávaným trendem byla tendence rodičů zaměřovat své mediálně-výchovné působení a rodičovskou pozornost na problematiku síťových médií a nových technologií (jako oblasti, s níž rodiče spojují největší očekávaná rizika) v kontrastu s minimální deklarovanou potřebou vést děti k přemýšlení o obecných otázkách našeho soužití s médii (proč s nimi trávíme tolik času, k čemu nám média jsou atd.). Výzkumy potvrzují dominanci protekcionistického přístupu rodičů (čili snaha chránit děti před možnými neblahými vlivy) před přístupem proaktivním vedoucím děti k uvědomělému využití médií a komunikačních technologií.

Pozitivním zjištěním je fakt, že ačkoliv někteří rodiče zdánlivě téma nepovažují za důležité (pokud bychom se jich zeptali, zda nějak vychovávají své děti k životu s médii, odpověděli by, že ne), tak z rozhovorů vyplynulo, že mu pozornost věnují a využívají mnoho výchovných strategií (jsou ochotní o tématu dlouho a zajímavě diskutovat). Nyní je na odbornících (z oblasti pedagogiky, mediálních studií, andragogiky atd.), aby se v popsané situaci snažili zorientovat a nabídli rodičům kvalitní a u nás stále chybějící nástroje, které by jim v jejich snažení pomohly.

Literatura

- Austin, E. W. (1993). Exploring the Effects of Active Parental Mediation of Television Context. *Journal of Broadcasting and Electronic Media*. 37, 147–158.
- Barr, R., Zack, E., Garcia, A. & MUENTENER, P. (2008). Infant's Attention and Responsiveness to Television Increases With Prior Exposure and Parental Interaction. *Infancy*. 13, 1, 30–56.
- Cigánková, K. (2012). *Mediální výchova v rodině*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd. Diplomová práce. Vedoucí práce Radim Wolák.
- Deaetano, G. (2004). *Parenting Well in a Media Age: Keeping Our Kids Human*. Fawnskin: Personhood Pres.
- Dureager, A. & Livingstone, S. (2012). How can parents support children's internet safety? [online]. [cit. 2012-05-04]. UK, London: LSE. Dostupné z: <http://eprints.lse.ac.uk/42872/1/How%20can%20parents%20support%20children%E2%80%99s%20internet%20safety%20Isero%29.pdf>.
- Eastin, M. S., Greenberg, B. S. & Hofschire, L. (2006). Parenting the Internet. *Journal of Communication*. 56, 486–504.
- Ekertová, L. & Dočekal, D. (2013). *Bezpečnost dětí na Internetu: Rádce zodpovědného rodiče*. Praha: Computer Press.
- Edgington, Sh. M. (2011). *The Parent's Guide to Texting, Facebook and Social Media: Understanding the Benefits and Dangers of Parenting in a Digital World*. Texas, Dallas: Brown Books Publishing Group.
- Fujioka, Y. & Austin, E. W. (2006). The Relationship of Family Communication Patterns to Parental Mediation Styles. *Communication Research*. 29, 6, 642–665.
- Izrael, P. (2009). Rodičovská mediácia. In Pavličiková, H., Šebeš, M. & Šimůňsk, M. eds. *Mediální pedagogika: Média a komunikace v teorii a učitelské praxi*. České Budějovice: JUČB.
- Jiráček, J. & Köpplová, B. (2009). *Masová média*. Praha: Portál.

- Jirák, J. & Štátná, L. (2012). K periodizaci vývoje mediální výchovy a mediálního vzdělávání v českém prostředí v evropském kontextu. *Sborník Národního muzea, Řada C – Literární historie*. 58, 4, 67–72.
- Kaválková, L. (2011). Mediální výchova pro dospělé? *Andragogika*. 3, 2.
- Krcmar, M. (1996). Family Communication Patterns, Discourse Behavior, and Child Television Viewing. *Human Communication Research*. 23, 2, 251–277.
- Leung, L. & Lee, P. S. N. (2012). The influences of information literacy, internet addiction and parenting styles on internet risks. *New Media Society*. 14, 1, 117–136.
- Lin, C. A. & Atkin, D. J. (1989). Parental Mediation and Rulemaking for Adolescent Use of Television and VCRs. *Journal of Broadcasting and Electronic Media*. 33, 1, 53–67.
- Livingstone, S. & Helsper, E. J. (2008). Parental Mediation of Children's Internet Use. *Journal of Broadcasting and Electronic Media*. 52, 4, 581–599.
- Livingstone, S. & Haddon, L. (2009). *EU Kids Online: Final report*. LSE, London: EU Kids Online. [online]. [cit. 2012-05-05]. Dostupné z: <http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20%282009-11%29/EUKidsOnlineIIReports/Final%20report.pdf>
- Livingstone, S. (2002). *Young people and new media: Childhood and the changing environment*. Londýn: SAGE Publications.
- Livingstone, S. (2007). Strategies of parental regulation in media-rich home. *Computers in Human Behavior*. 23, 920–941.
- Martens, H. (2010). Evaluating Media Literacy Education: Concepts, Theories and Future Directions. *Journal of Media Literacy Education*. 2, 1, 1–22.
- Nathanson, A. et al. (2002). Perceived Media Influence and Efficacy as Predictors as Caregivers' Protective Behaviors. *Journal of Broadcasting and Electronic Media*. 46, 3, 385–410.
- Nathanson, A. (1999). Identifying and Explaining the Relationship Between Parental Mediation and Children's Aggression. *Communication Research*. 26, 2, 124–143.
- Niklesová, E. (2007). *Teorie a východiska současné mediální výchovy*. České Budějovice: PF Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.
- Průcha, J., Walterová, E. & Mareš, J. (2009). *Pedagogický slovník*. Praha: Portál.
- Ribble, M. (2009). *Raising a Digital Child: A Digital Citizenship Handbook for Parents*. Washington: International Society for Technology in Education.
- Singer, J. L. et al. (1988). Family Mediation and Children's Cognition, Aggression and Comprehension of Television: A Longitudinal Study. *Journal of Applied Developmental Psychology*. 9, 329–347.
- Sloboda, Z. (2010). Mediální výchova v rodině z pohledu české společnosti: dílčí výsledky z výzkumu. In Mašek, J., Sloboda, Z. & Zikmundová, V. eds. *Mediální pedagogika v teorii a praxi*. Plzeň: PDF ZČU.
- Šedová, K. (2006). *Rodinná socializace dětského televizního diváctví*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Disertační práce. Vedoucí práce Milada Rabušicová.
- Valkenburg, P. M. et al. (1999). Developing a Scale to Assess Three Styles of Television Mediation: 'Instructive Mediation', 'Restrictive Mediation' and 'Social Cowiewing'. *Journal of Broadcasting and Electronic Media*. 43, 1.
- Van den Bulck, J. & Van den Bergh, B. (2000). The Influence of Perceived Parental Guidance Patterns on Children's Media Use: Gender Differences and Media Displacement. *Journal of Broadcasting and Electronic Media*. 44, 329–348.
- VÚP. 2007. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*. [online]. [cit. 2014-03-11]. Praha: VÚP. Dostupné z: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPG-2007-07_final.pdf.
- Wang, R., Bianchi, S. & Raley, S. B. (2005). Teenager's Internet Use and Family Rules: A Research Note. *Journal of Marriage and Family*. 67, 1249–1259.

- Wolák, R. (2010). Mediální výchova očima učitelů. In Luszczak, M. ed. *Quo vadis massmedia, quo vadis marketing*. Trnava: Fakulta masmediální komunikace Univerzity sv. Cyrila a Metoda.
- Wolák, R. (2013). Škola – rodina – média: Partneři v procesu mediálního vzdělávání? In *Dotyk zla: Mediální výchova a výchova médií*. Trnava: Fakulta masmediální komunikace Univerzity sv. Cyrila a Metoda.

Kontakt:

Mgr. Klára Cigánková

E-mail: cigankova.k@gmail.com

Mgr. Lucie Štastná

E-mail: stastnal@fsv.cuni.cz

Mgr. Radim Wolák

E-mail: wolak@fsv.cuni.cz

Katedra mediálních studií UK FSV

Centrum pro mediální studia CEMES

Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd

Smetanovo nábřeží 6, 110 00 Praha 1